

Het antiklerikalisme in de Brusselse orangistische pers (1831-1834)

door

Frank JUDO

Een probleem waarmee zowat elke radicale politieke beweging te kampen heeft, is het vinden van thema's die mensen kunnen mobiliseren, ook buiten het kringetje van de op voorhand overtuigden en eeuwige getrouwen. Vaak beschikken zulke bewegingen enerzijds over een geliefkoosd thema van de ideologen en daarnaast ook over een meer populair thema, dat moet kunnen doordringen in zo breed mogelijke lagen van de bevolking. In het geval van de contra-revolutionaire strekking na de Belgische Omwenteling van 1830 is het ruimschoots bekend hoe sommige, met name Gentse milieus hun sympathie voor het regime van koning Willem I verbonden met een scherpe kritiek op het economisch beleid van de jonge Belgische staat. Op die manier slaagden ze erin een deel van de arbeiders, die tot dan toe ronduit weigerachtig stonden tegenover het orangisme, voortaan te betrekken bij het verzet tegen de opstand. Ons onderzoek naar het optreden en de gedachtenwereld van de Brusselse orangisten heeft ons ertoe gebracht meer aandacht te gaan besteden aan een thematiek die in de hoofdstad een gelijkaardige rol vervulde: die van het antiklerikalisme¹

Inderdaad levert de lectuur van de hoofdstedelijke contra-revolutionaire pers een heel ander beeld op dan wat men kan verwachten naar analogie van provinciale strijdgenoten als de Luikse *Industrie* of de *Messenger de Gand*. Economische thema's blijven opvallend afwezig terwijl de kritiek op het *jésuitisme* een prominente rol vervult. Alvorens nader in te gaan op het hoe en het waarom van deze verschillen, lijkt het ons noodzakelijk een klein overzicht te geven van de voorgeschiedenis van de *Lynx*, die in Brussel de kleuren van de verdreven dynastie hooghield. Hoewel dit nooit met zoveel

1. We betreden hier meteen het netelige terrein van de verhouding tussen overtuiging en motivatie van de overtuiging in het historisch handelen. Was de Gentse burgerij orangistisch omdat ze haar industriële positie bedreigd zag, of leverde ze eerder kritiek op de economische toestand vanuit haar orangistische overtuiging? Zonder al te zeer op deze problematiek te willen ingaan, lijkt het ons verdedigbaar dat noch de „materialistische” noch de „idealistische” verklaringsvorm uiteindelijk bevredigend zijn. De oorsprong van het probleem bevindt zich wellicht in de scherpe scheiding die men in beide gevallen maakt tussen een overtuiging en haar motivatie, terwijl beide groeien in een dynamisch proces van wederzijdse bevruchting.

woorden werd toegegeven, verzorgde deze krant de opvolging van *Le Vrai Patriote*. Deze was dan weer de voortzetting van de pre-revolutionaire regeringskrant *La Gazette des Pays-Bas*, die op haar beurt terugging op twee kleinere liberale bladen, *Le Véridique* en *L'Impartial*, die in 1820 samensmolten tot *Le Journal de Bruxelles*, naam die in 1827 vervangen werd door *Gazette des Pays-Bas*. Achter al deze initiatieven ging een zeer kranige dame schuil, weduwe Julie Picard, die haar begaafdheid als zakenvrouw koppelde aan een opmerkelijke politieke moed. De redactie van de eerste post-revolutionaire poging tot orangistische pers werd toevertrouwd aan Pierre Spinnael, een advocaat die onder meer een belangrijke rol had gespeeld in de discussie rond de herwerking van het strafwetboek in 1828. In de eerste fase van de revolutie was hij een korte tijd actief geweest in de gematigd-revolutionaire kringen van de hoofdstad, maar zeer snel keerde hij terug in de orangistische schaapskooi, die hij verder zijn leven lang trouw zou blijven. Zo verdedigde hij in 1840 nog generaal Vandersmissen, toen die probeerde zijn militaire rang terug te winnen, die hij was kwijtgespeeld door zijn betrokkenheid in een orangistische coup poging begin 1831².

Wat nu opvalt in de kolommen van Spinnaels blad, zijn niet alleen de sterke juridische redeneringen waarmee de redacteur zijn stellingen namen onderbouwde, maar ook de openheid waarmee het Nederlandse standpunt in de hele discussie van die dagen werd verdedigd. Spinnael schrok er niet voor terug reeds vanaf het allereerste nummer te laten blijken dat hij sympathie voelde voor een onafhankelijk België onder de Prins van Oranje, dat echter niet Luxemburg zou omvatten. De teksten van het Wener Congres waren immers duidelijk over de rechten die Willem I ten persoonlijke titel over dit gebied kon laten gelden. De redenering schetst Spinnael ten voeten uit: een bekwaam, doch ietwat droog jurist, die weinig thuis was in een wereld van belangen en *Realpolitik*. Het mag dan ook niet verbazen dat in deze eerste fase van het orangistische perswezen aanvallen op Kerk en clerus grotendeels achterwege bleven. Pas nadat de verkiezing van het Nationaal Congres had aangetoond dat het orangisme geen meerderheidsstroming was, haalde de bitterheid wel eens de overhand en verscheen een satirisch artikel over de feitelijke heerschappij van Mgr. de Méan, aartsbisschop van Mechelen. Als de zaken verder evolueerden zoals nu, redeneerde de *Vrai Patriote*, zouden binnen de kortste

2. Y. Schmitz, *Guillaume I et la Belgique*. Brussel, 1945, p. 153

P. Bergmans, „Pierre-Joseph Spinnael” in *Biographie Nationale de Belgique*. Deel XXIII (Brussel, 1921-1924), kol. 402-404

DEN HAAG, Algemeen Rijksarchief, Staatssecretarie 6189 / 22 (knipsel uit de *Gazette des Pays-Bas*, 4. IX. 1830) en 6191 / 15-20 (rapport van Georges Libry-Bagnano, 25. VIII. 1830)

keren de bisschoppen de provincies beheren, de pastoors zouden de burgemeesters vervangen en de kerkwachters zouden instaan voor de politiediensten. Spinnael zou echter zichzelf niet zijn geweest indien hij aan deze vrolijke noot geen ernstige beschouwing over tegenstrijdige opvattingen over theocratie en scheiding van Kerk en staat toevoegde. Tegen de Luikse katholieke krant *Le Courrier de la Meuse* verdedigde hij de volkssouvereiniteit en een verregaande scheiding van de godsdienstige en de politieke sfeer³.

De goedkeuring van het decreet-Rodenbach door het Nationaal Congres op 24 november 1830 en de mislukking van enkele pogingen tot militaire staatsgreep ter herstel van het voormalige bewind, zorgden algemeen beschouwd voor een radicalisering van het orangistische standpunt. De Belgische staat, zoals die uit de Septemberdagen was geboren, werd voortaan ervaren als een te vernietigen tegenstander, eerder dan als een spijtig misverstand. Ook op het vlak van de pers zorgde de evolutie voor veranderingen. De bezadigde lijn van Spinnael en zijn *Vrai Patriote* was enerzijds niet langer in overeenstemming te brengen met het overheersende gevoel binnen het contra-revolutionaire kamp en anderzijds hadden de anti-orangistische rellen van 26 en 27 maart 1831 onder meer geleid tot de plundering van de drukkerij van Julie Picard. Eén en ander maakte dus een grondige reorganisatie van het orangistische perswezen noodzakelijk.

Enige dagen na de zogenaamde maartrellen verscheen dan ook het eerste nummer van *Le Lynx*. Aan het lettertype, de opmaak en de indeling te oordelen, was deze krant overduidelijk een product van uitgeefster Picard. De Gentse pro-revolutionaire krant *Le Journal des Flandres* vond het een tijdlang niet nodig haar terminologie aan te passen en bleef de Brusselse orangistische krant *Le Vrai Patriote* noemen. Anderzijds meende de Luikse *Courrier de la Meuse* dat er enige continuïteit bestond tussen beide bladen van de Picard-stal, maar meende dat de *Lynx* een meer verzoeningsgezinde en regeringsgetrouwe koers zou varen. In 1956 zou Theo Luykx het nog hebben over de „hypocriete houding” van de *Lynx* in de periode 1831-1832, waar het blad met name tegenover Leopold I gematigde stellingen innam. Enerzijds kan dit gegeven natuurlijk verklaard worden door de acute vrees voor nieuwe plunderingen⁴, maar ook de aanwezigheid

3. Een goed overzicht van de standpunten van de *Vrai Patriote* kan men vinden in volgende hoofdartikels: Jg. I nr 26 (7. XI. 1830), p. 1 kol. 1, Jg. I nr 28 (9. XI. 1830), p. 3 kol. 1-2, Jg. I nr 30 (11. XI. 1830), p. 3 kol. 2, Jg. I nr 31 (12. XI. 1830), p. 4 kol. 1-2, Jg. I nr 32 (13. XI. 1830), p. 3 kol. 1, Jg. I nr 36 (15. XI. 1830), p. 4 kol. 1.

4. Cf. een passage in een brief van de Bergense orangist Max Delfosse aan Hofmann, directeur van het Kabinet van Willem I (DEN HAAG, Algemeen Rijksarchief, Staatssecretarie, 6164/225-227, 12. VI. 1831):

van een nieuwe hoofdredacteur speelde hierin ongetwijfeld een voorname rol. Zoals in die dagen wel meer gebeurde⁵ was de opvolger van Spinnael uit Frankrijk afkomstig. Louis-Vincent Raoul, geboren nabij Meaux in 1770, was na een kort verblijf in het seminarie betrokken geraakt in de woelingen van de Franse revolutie. Na de terugkeer van de Bourbons verkoos hij het meer liberale klimaat van het Verenigd Koninkrijk van Willem I en ging hij doceren aan het athenaeum van Doornik, dat hij na verloop van tijd verliet om aan de Gentse rijksuniversiteit Franse letterkunde en geschiedenis te onderwijzen. Tussendoor werkte hij mee aan het regeringsgetrouwe blad *Le Journal de Gand*, waarin hij met name het onderwijsbeleid van Willem I verdedigde. Deze stellingname zorgde ervoor dat hij in 1830 *stante pede* van zijn leerstoel werd ontheven en hij zich voltiijds met oppositionele journalistiek kon gaan bezighouden⁶. Het lijkt overigens erg relevant dat Raoul net in de onderwijspolitiek van het Verenigd Koninkrijk een reden tot orangisme vond, daar waar dit beleid in hoofdzaak verantwoordelijk was voor de spanningen tussen de regering van Willem I en het katholieke volksdeel.

Onder Raoul werden drie thema's de vaste ingrediënten van de contra-revolutionaire campagnes in de *Lynx*. Naast het antiklerikalisme waren dat de onbekwaamheid van de opeenvolgende Belgische regeringen en het chronische gevaar voor annexatie door Frankrijk. Met dit laatste thema was het antiklerikalisme overigens ten nauwste verbonden. In de opinie van een bepaald orangisme streefden de politiek-katholieken naar een politieke eenheid tussen Frankrijk en de Belgische provinciën, waarover echter een Bourbon moest heersen. Soms kon men in de orangistische pers grootse fresco's bewonderen die toonden hoe een enorme samenzwering Rome, de Franse legiti-

„Le journal le Lynx [est] énérgique et bien écrit, mais *la peur* leur donne peu de lecteurs”.

De angst kwam dus van beide kanten.

5. We mogen hier bij wijze van voorbeeld verwijzen naar de rol van Georges Libry-Bagnano in de pre-revolutionaire regeringskrant *Le National* of naar Charles Froment in de Gentse orangistische *Messenger de Gand*. Ook kranten van andere steden en gezindten durfden wel eens een beroep te doen op een voornaamste redacteur uit het buitenland.

6. Th. Luyckx, „Over de orangistische pers in België, 1830-1842” in *Pers, propaganda en openbare mening. Opstellen aangeboden aan Prof. Dr. Kurt Baschwitz*. Leiden, 1956, p. 15-16
F. Masoin, „Louis-Vincent Raoul” in *Biographie Nationale de Belgique*. Deel XVIII (Brussel, 1905), kol. 689-697

BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, Parket-Generaal van Brussel 200/ongenummerd (anonieme notities, maart 1838)

BRUSSEL, Stadsarchief, Politiearchief, MM 9 (*Pro justitia*, 2. IV. 1831)

L'Emancipation, Jg. II nr 88 (29. III. 1831), p. 1 kol. 3

Le Lynx, Jg. I nr 1 (5. IV. 1831), p. 1 kol. 1-2, Jg. I nr 2 (6. IV. 1831), p. 4 kol. 1-2, Jg. I nr 45 (19. V. 1831), p. 3 kol. 1, Jg. I nr 69 (12. VI. 1831), p. 4 kol. 1-2, Jg. I nr 77 (20. VI. 1831), p. 4 kol. 2, Jg. I nr 102 (15. VII. 1831), p. 3 kol. 2, p. 4 kol. 1.

Le Vrai Patriote, Jg. II nr 84 (25. III. 1831), p. 3 kol. 1.

misten en de Belgische revolutionairen verbond. De ironie van de geschiedenis zou er echter voor zorgen dat net de Brusselse orangistische voorman Van Gobbelschroy enige tijd later topconferenties zou voeren met een legitimist als Châteaubriand over de mogelijkheden van een gemeenschappelijke strijd tegen de „revolutionaire monarchieën” van Leopold I en Louis-Philippe. Het lijkt nuttig enigszins de klemtoon te leggen op deze dubbelzinnige stellingname. Ze weerspiegelde namelijk de grondige diversiteit die heerste binnen het orangistische publiek, waar naast antiklerikale voltairianen ook traditioneel-katholieke aristocraten actief waren.

Het waren echter eerstgenoemden — vaak beoefenaars van vrije beroepen of beroepsjournalisten — die hun stempel drukten op de partijpers. Voor hen gold het principe dat de priester aan het altaar hoorde, en niet in het parlement of in de gemeenteraad. De omgekeerde situatie, die men volgens deze „antiklerikale orangisten” sinds september 1830 in onze streken in praktijk had gebracht, zorgde enerzijds voor interne verdeeldheid binnen het katholieke kamp, waar sommige katholieken het duidelijk moeilijk hadden met de revolutionaire lijn van een aantal van hun geloofsgenoten⁷. Maar ook binnen de Unie van katholieken en liberalen, die de troon van Willem I aan het wankelen had gebracht, moesten er wel spanningen ontstaan. Langzamerhand zouden de liberalen toch gaan begrijpen dat voor hen het woord gold: „Der Moor hat seine Schuldigkeit getan, der Moor kann gehen”. Als de Belgische omwenteling slaagde, zou dit leiden tot een algemene klerikalisering van de maatschappij, die begon met het terugschenken van alle gesecculariseerde goederen aan hun historische bezitters en misschien wel eindigde met de terugkeer van de Inquisitie. Kortom, de theocratische revolutie die Van der Noot en Van Eupen in 1789 niet tot een goed einde hadden kunnen brengen, waagde in 1830 opnieuw haar kans. Deze standpunten hadden de *Vrai Patriote* van Spinnael en de *Lynx* van Raoul gemeen⁸.

7. We denken hier bv. aan de Luikse priester Georges Moens, die in „Mirari vos” (1832), de encyclyek van Gregorius XVI die tegen de stellingen van Lamennais was gericht, meteen ook een veroordeling van de Belgische revolutie zag. Over deze Moens, cf. J. Sterken, „Priester Moens, orangist en legitimist” in *De Tijdspiegel. Cultureel maandblad voor Limburg*. VIII (1953), p. 230-232 en 253-255 naast de talrijke geschriften die Moens rond deze thematiek naliet.

8. L. François, „Politieke integratie of exclusie? Belgische notabelen tussen 1785 en 1835” in *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*. VI (1977), p. 170-175

Le Lynx, Jg. I nr 104 (17. VII. 1831), p. 2 kol. 1-2

Le Vrai Patriote, Jg. II nr 2 (2. I. 1831), p. 4 kol. 1, Jg. II nr 9 (9. I. 1831), p. 3 kol. 1, Jg. II nr 12 (12. I. 1831), p. 4 kol. 2, Jg. II nr 16 (16. I. 1831), p. 4 kol. 1-2, Jg. II nr 18 (18. I. 1831), p. 3 kol. 1, Jg. II nr 23 (23. I. 1831), p. 4 kol. 1-2, Jg. II nr 24 (24. I. 1831), p. 3 kol. 1, Jg. II nr 42 (11. II. 1831), p. 2 kol. 1-2, Jg. II nr 49 (18. II. 1831), p. 3 kol. 2, Jg. II nr 60 (1. III. 1831), p. 3 kol. 2, p. 4 kol. 1, Jg. II nr 68 (9. III. 1831), p. 2 kol. 2, p. 3 kol. 1, Jg. II nr 73 (14. III. 1831), p. 2 kol. 2, Jg. II nr 76 (17. III. 1831), p. 2 kol. 1-2, Jg. II nr 78 (19. III. 1831), p. 2 kol. 2.

Ook de concrete punten waarop men ten strijde trok tegen de zogenaamde klerikale overheersing waren in een eerste periode overwegend dezelfde. Het ging erom te wijzen op gebeurtenissen die konden doen twijfelen aan de ernst waarmee de katholieke opinie de liberale verworvenheden van de revolutie opnam. Tegenover de zo gesmade politieke benoemingen van Willem I en zijn regeringen, plaatste de orangistische pers voorbeelden van het toekennen van verdachte voordelen aan katholieke ambtenaren. Opmerkingen over de anti-katholieke onderwijspolitiek van het vorige regime werden beantwoord met een striemende kritiek van de manoeuvres die de clerus uitvoerde om leerlingen uit het openbaar onderwijs naar de eigen scholen te lokken. Het kon toch niet de bedoeling van de revolutie zijn geweest om het staatsmonopolie inzake onderwijs te vervangen door een ander monopolie? Wanneer men het had over de toegenomen godsdienstvrijheid, verwezen de orangistische journalisten schamper naar het onthaal dat Franse aanhangers van de sociale hervormer Saint-Simon was te beurt gevallen bij een propagandatocht in onze streken. Zonder deze nieuwsoortige „sekte” ook maar in iets te willen ondersteunen, verwierpen de orangisten met kracht de intolerante en soms zelfs gewelddadige houding van de katholieke massa's: volgens hen leidde de revolutie regelrecht naar de „kleriko-anarchistische” dictatuur⁹.

Naarmate Raoul meer en meer de touwtjes van de *Lynx* in handen kreeg, versterkte hij de dagelijkse dosis antiklerikalisme in zijn blad, voornamelijk ten nadele van een uitgesproken profiel inzake de toekomst van de Verenigde Nederlanden en het huis van Oranje-Nassau. Het zou ons hier te ver voeren de parallel te trekken met pogingen op electoraal vlak een alliantie te sluiten tussen orangisten en vooruitstrevende liberalen. Het spreekt voor zich dat men in deze context door middel van het antiklerikalisme mensen kon verbinden die door de opvattingen over de staatsvorm gescheiden waren. Wat ook de bedoeling van Raoul moge zijn geweest, de lezers van de orangistische pers zaten niet op deze koerswijziging te wachten en verlieten *en masse* hun partijblad. In november 1831 was de situatie zozeer uit de hand gelopen dat enkel een stevige gift van een bevriende edelman het blad boven water kon houden.

9. *Le Lynx*, Jg. I nr 19 (23. IV. 1831), p. 4 kol. 1-2, Jg. I nr 22 (26. IV. 1831), p. 3 kol. 1, Jg. I nr 3 (27. IV. 1831), p. 3 kol. 2, Jg. I nr 66 (9. VI. 1831), p. 2 kol. 1-2, Jg. I nr 82 (25. VI. 1831), p. 3 kol. 2, p. 4 kol. 1, Jg. I nr 85 (28. VI. 1831), p. 3 kol. 2, p. 4 kol. 1, Jg. I nr 102 (15. VII. 1831), p. 4 kol. 1, Jg. I nr 108 (21. VII. 1831), p. 2 kol. 2, p. 3 kol. 1 *Le Vrai Patriote*, Jg. II nr 6 (6. I. 1831), p. 3 kol. 1, Jg. II nr 14 (14. I. 1831), p. 4 kol. 1, Jg. II nr 20 (20. I. 1831), p. 3 kol. 1-2, Jg. II nr 49 (18. II. 1831), p. 3 kol. 2, Jg. II nr 50 (19. II. 1831), p. 3 kol. 2, Jg. II nr 52 (21. II. 1831), p. 3 kol. 1-2, p. 4 kol. 1-2, Jg. II nr 54 (23. II. 1831), p. 2 kol. 2, Jg. II nr 60 (1. III. 1831), p. 4 kol. 1, Jg. II nr 61 (2. III. 1831), p. 3 kol. 2, Jg. II nr 71 (12. III. 1831), p. 2 kol. 2, p. 3 kol. 1.

Anderzijds streefden meer radicale elementen ernaar een „zuiver” orangistisch blad in het leven te roepen, dat vanuit Den Haag de beginselen van de contra-revolutie zonder omwegen zou verdedigen. Hun plan zou niet ten uitvoer gebracht worden, maar het bevestigt de stelling dat niet iedereen even geestdriftig was over de gevolgte lijn¹⁰.

De strijd op twee fronten tegen de katholieke component van de revolutie — het verwijt van hypocrisie tegenover de liberale strijdenoten werd gecombineerd met een campagne rond de onverzoenbaarheid van Rome en de revolutie — werd de vaste formule van de *Lynx* in Raouls dagen. Vaak en met instemming werd het woord van Talleyrand geciteerd als zou het onafhankelijke België een bizar specimen van „kokend wijwater” zijn. Geestdriftig ging men op zoek naar bewijzen voor deze dubbele stelling. Enerzijds citeerde men een priester uit het Naamse, die zich eens had laten ontvallen:

„Ah! [Les libéraux,] les pauvres gens! Nous les avons joliment menés le bec à l'eau!”

wat dan een argument moest zijn om te pleiten voor een „tegenmonsterverbond” van liberalen en contra-revolutionairen van allerlei slag. Maar anderzijds bood het blad ook graag een tribune aan de ultra-conservatieve richting van priester Moens, die met plezier de verhoudingen tussen Rome en Lamennais zag achteruitgaan. Een gemeenschappelijk uitgangspunt vonden ze in de strijd tegen de *intérêts moraux*, zoals de revolutionairen die opvatten. Liberalen konden dan meer aandacht eisen voor materiële belangen, terwijl Moens en de zijnen konden ontkennen dat de revolutie de morele belangen wel degelijk diende.

Met de achtergrond van Raoul kon het niet anders of het orangistische blad zou veel aandacht besteden aan de onderwijsproblematiek als voorbeeld van de strijd tussen verschillende opvattingen over deze *intérêts moraux*. Tegenover het recht op vrij onderwijs verdedigde Raoul het recht op goed onderwijs, waarbij hij insinueerde dat in heel wat gevallen de katholiciteit van het onderwijs voorrang kreeg op de kwaliteit ervan. Toch was men niet steeds even consequent in de kritiek op onderwijssituaties en greep men soms wat al te graag naar de spreekwoordelijke stok om de hond te slaan. Zo slaagde de *Lynx* erin enerzijds te protesteren tegen het misbruik dat de revolutionairen maakten van het onderwijs als propagandamiddel voor de nieuwe

10. DEN HAAG, Algemeen Rijksarchief, Staatssecretarie, 6194/32 (Libry-Bagnano aan Willem I, s.d.)

DEN HAAG, Koninklijk Huisarchief, Papieren Grégoire, XVI/ongenummerd (rapport van Morel, 6. II. 1834).

staat en anderzijds meteen te pleiten voor een sterkere staatscontrole op datzelfde onderwijs. Met name inzake het universitair onderwijs pleitte Raoul voor een expansief staatsbeleid. Tegen diegenen in die meenden dat er één enkele universiteit te Brussel moest komen, verdedigde de voormalige Gentse hoogleraar het behoud van alle bestaande instellingen, met een hoog niveau, zodat de beschamende toestand, die begaafde studenten naar het buitenland dreef, zou eindigen. Als er ergens moest worden bespaard, was dat volgens Raoul zeker niet in de sector van het intellect¹¹.

Geen medium is echter een radicale politieke beweging zo gunstig gezind als de satirische pers, en een orangistische variant ervan kon dan ook niet eeuwig uitblijven. Vanaf eind 1832 bestond de openlijk orangistische pers in de hoofdstad uit twee bladen, de „ernstige” *Lynx* en de „losse” *Knout*¹². Het spreekt voor zich dat de satirische pers hoe dan ook heviger wapens zou gebruiken in de strijd tegen de „klerikale hydra”. Antiklerikalisme was immers een succesrecept voor de meeste spotbladen, ook diegene die, zoals de Brusselse liberale *Méphistophélès*, de revolutie eerder goed gezind waren. Indien dit enigszins mogelijk was zorgde de concurrentiestrijd terzake tussen beide orangistische organen ervoor dat het antiklerikalisme een nog voorname plaats ging innemen in de contra-revolutionaire propaganda. Wel bleef de *Lynx* de gekende dubbelzinnige houding innemen, die enerzijds beweerde dat de liberalen hadden deelgenomen aan de revolutie om de macht van de jezuiten en de kapucijnen te versterken, maar anderzijds de lof van *Mirari vos* zong en lovende

11. *Le Lynx*, Jg. I nr 146 (28. VIII. 1831), p. 1 kol. 1-2, Jg. I nr 152 (3. IX. 1831), p. 1 kol. 1-2, Jg. I nr 154 (5. IX. 1831), p. 1 kol. 1, Jg. I nr 167 (18. IX. 1831), p. 1 kol. 2, Jg. I nr 168 (19. IX. 1831), p. 2 kol. 1, Jg. I nr 178 (29. IX. 1831), p. 1 kol. 1-2, Jg. I nr 180 (1. X. 1831), p. 3 kol. 1, Jg. I nr 208 (29. X. 1831), p. 1 kol. 1-2, Jg. I nr 219 (9. XI. 1831), p. 1 kol. 1, Jg. I nr 220 (10. XI. 1831), p. 1 kol. 1, Jg. I nr 233 (23. XI. 1831), p. 1 kol. 1-2, p. 2 kol. 2, Jg. I nr 235 (25. XI. 1831), p. 1 kol. 1-2, Jg. I nr 244 (4. XII. 1831), p. 1 kol. 1, Jg. I nr 258 (18. XII. 1831), p. 1 kol. 1-2, Jg. II nr 5 (5. I. 1832), p. 1 kol. 3, p. 2 kol. 1-2, Jg. II nr 12 (12. I. 1831), p. 1 kol. 1, Jg. II nr 30 (30. I. 1832), p. 4 kol. 1-2, Jg. II nr 34 (3. II. 1832), p. 1 kol. 1, Jg. II nr 44 (13. II. 1832), p. 1 kol. 1-2, Jg. II nr 54 (23. II. 1832), p. 1 kol. 3, p. 2 kol. 1, Jg. II nr 72 (12. III. 1832), p. 1 kol. 2-3, Jg. II nr 88 (28. III. 1832), p. 1 kol. 2-3, Jg. II nr 93 (2. IV. 1832), p. 2 kol. 2, Jg. II nr 147 (26. V. 1832), p. 1 kol. 3, Jg. II nr 151 (30. V. 1832), p. 1 kol. 1-2, Jg. II nr 155 (3. VI. 1832), p. 1 kol. 2, Jg. II nr 161 (9. VI. 1832), p. 1 kol. 2-3, p. 2 kol. 1, Jg. II nr 178 (26. VI. 1832), p. 1 kol. 3, p. 2 kol. 2, Jg. II nr 186 (4. VII. 1832), p. 1 kol. 3, p. 2 kol. 1.

12. We schrijven hier met reden „openlijk orangistische”, vermits andere satirische bladen, zoals *La Papillotte*, er soms van verdacht werden tot dit kamp te behoren. Anderzijds hielden we ook geen rekening met het dagblad *L'Organe*, dat de spreekbuis zou zijn geweest van de Brusselaars die orangist waren uit economische overwegingen. Van dit blad vonden we echter geen enkel nummer terug. Ook de *Knout belge* is een geval apart: naar aanleiding van een interne twist binnen de redactie van de *Knout* verschenen er een tijd lang twee versies van dit blad. Eén van beide, paradoxaal genoeg de meest orangistisch gezinde, nam na verloop van tijd de naam *Le Knout belge* aan.

woorden overhad voor kamerlid de Robiano, die uit gehoorzaamheid aan de Paus het parlement verliet. Tegen radicale theocraten en ultra-revolutionaire jacobijnen, bepleitte het blad voortaan een alliantie der gematigden. Door een terugkeer naar de pre-revolutionaire situatie kon ervoor worden gezorgd dat de politieke polarisatie rond religieuze themata werd vermeden, ten bate van de Staat én van de Kerk.

Uit de feitelijke houding tegenover de gebeurtenissen bleek ook duidelijk dat beide bladen anders stonden tegenover het vraagstuk van het antiklerikalisme. Wanneer de Kempense priester Helsen een half-liberale, half-esoterische tegenkerk stichtte, namen beide bladen hem in verdediging. Hun motiveringen verschilden echter grondig. De *Lynx* meende dat deze zonderling net als alle andere min of meer ernstige religies moest kunnen genieten van de grondwettelijke waarborgen inzake godsdienstvrijheid. De *Knout* daarentegen juichte het principe van het schisma zelf toe: het was een enige manier om af te rekenen met de *chenil clérical*. Vergelijkbaar was de houding die beide bladen innamen tegenover de relletjes die ontstonden toen bekend werd dat de bisschoppen een katholieke universiteit zouden inrichten. De *Lynx* veroordeelde de relschoppers, maar wees op de verantwoordelijkheid van de katholieke gezagdragers in het ontstaan van de ongeregelheden, terwijl de *Knout* alles deed om de onlusten nog aan te wakkeren. Geen thema was dit blad trouwens te goor om in te zetten in de grote strijd tegen de *calotte*. Zo maakte men grondig gebruik van geruchten die in een bepaalde ophefmakende moordzaak een priesterhand meenden te ontdekken. In de *Knout* vonden we overigens de enige oproep tot burgerlijke begrafenis in de gehele orangistische pers van die dagen, een aanduiding te meer dat dit blad eerder de radicaal-liberale stroming binnen de contra-revolutie vertegenwoordigde, daar waar de *Lynx* meer het orgaan van de burgerlijk-behoudsgezinden was¹³.

13. J. Willequet: *La vie tumultueuse de l'abbé Helsen, 1791-1842. Un schisme libéral et prolétarien à Bruxelles*. Brussel, 1956, p. 44 en 93-99

Le Knout, Jg. II nr 14 (14. II. 1833), p. 58 kol. 2, p. 59 kol. 1, Jg. II nr 39 (14. IV. 1833), p. 158 kol. 1-2, p. 15d 9 kol. 1, Jg. II nr 82 (30. VII / 1. VIIIgr. 1833), p. 327 kol. 2, Jg. II nr 101 (20. X. 1833), p. 417 kol. 1-2, p. 418 kol. 1, Jg. II nr 122 (8. XII. 1833), p. 505 kol. 1-2, p. 506 kol. 1, Jg. III nr 20 (15. II. 1834), p. 78 kol. 2, p. 79 kol. 1-2, Jg. III nr 24 (25. II. 1834), p. 96 kol. 1-2, Jg. III nr 30 (11. III. 1834), p. 117 kol. 1-2, p. 118 kol. 1, Jg. III nr 33 (18. III. 1834), p. 130 kol. 1, Jg. III nr 38 (30. III. 1834), p. 151 kol. 1-2

Le Knout belge, Jg. I nr 3 (26. V. 1833), p. 9 kol. 1-2, Jg. II nr 62 (11. VI. 1833), p. 245 kol. 1-2

Le Lynx, Jg. II nr 241 (28. VIII. 1832), p. 1 kol. 1, Jg. II nr 252 (8. IX. 1832), p. 1 kol. 1, Jg. II nr 259 (15. IX. 1832), p. 1 kol. 1-2, Jg. II nr 263 (19. IX. 1832), p. 1 kol. 2, Jg. II nr 278 (4. X. 1832), p. 1 kol. 3, Jg. II nr 291 (17. X. 1832), p. 3 kol. 2, Jg. III nr 139 (19. V. 1833), p. 1 kol. 1-2, Jg. III nr 155 (4. VI. 1833), p. 1 kol. 3, p. 2 kol. 1, Jg. III nr 182 (30. VI. 1833), p. 2 kol. 2, Jg. III nr 332 (22. XI. 1833), p. 1 kol. 1-2, Jg. IV nr 10 (10. I. 1834), p. 1 kol. 1-2, Jg. IV nr 16 (16. I. 1834), p. 1 kol. 1-2, Jg. IV nr 21 (21. I. 1834), p. 1 kol. 1-2, Jg. IV nr 59 (28. II. 1834), p. 1 kol. 1-2, Jg. IV nr 61 (2. III. 1834), p. 3 kol. 3, Jg. IV nr 63 (4. III. 1834), p. 1 kol. 1-2, Jg. IV nr 69 (10. III. 1834), p. 1 kol. 1-3, Jg. IV nr 77 (18. III. 1834), p. 1 kol. 1-3, Jg. IV nr 84 (25. III. 1834), p. 1 kol. 1-2.

Vanaf midden 1834 bevond de orangistische pers zich echter in een in twee richtingen weinig comfortabele positie. De anti-orangistische rellen die de hoofdstad begin april in rep en roer hadden gezet, mochten dan al op korte termijn een nuttig propagandistisch effect hebben gehad, na verloop van tijd bleken heel wat orangistische militanten eieren voor hun geld te kiezen en zich uit de actieve politiek terug te trekken uit vrees voor een herhaling van de plunderingen. Anderzijds zorgde de polarisatie tussen katholieken en liberalen, onder meer naar aanleiding van de oprichting van respectievelijk de Leuvense en de Brusselse universiteit, ervoor dat de *Lynx* minder en minder alleen kwam te staan met zijn kritiek op bepaalde aspecten van de revolutie. De propagandistische meerwaarde van de antiklerikale stellingname nam dus sterk af. De krant milderde haar toon en de *Knout* was na de aprilrellen van het toneel verdwenen, zodat sommigen dachten dat men in orangistische kringen streefde naar een verzoening met de katholieken met het oog op een grote conservatieve alliantie.

Dat deze verdenking op zijn minst overdreven was, mag blijken uit de blijvende aandacht die het blad overhad voor de problematieken van onderwijs-en godsdienstvrijheid. Met name aan de oprichting van de Brusselse universiteit werden aardig wat artikels besteed. De orangisten waren weinig enthousiast over deze evolutie, ondanks de betrokkenheid van een aantal van hun sympathisanten bij de nieuwe onderwijsinstelling. Men vreesde namelijk dat het bestaan van twee ideologisch geladen universiteiten de staat zou kunnen aanzetten tot het opdoeken van de twee nog bestaande rijksuniversiteiten. De katholieke dominantie binnen het regime zou er dan binnen de kortste keren voor zorgen dat de Brusselse concurrent werd doodgedrukt, waarna alle hogere kaders van de jonge natie gedoemd zouden zijn in Leuven opgeleid te worden. Waar de redactie in deze problematiek het zwaartepunt van de antiklerikale strijd zag, hechtten heel wat lezers — althans voor zover de ingezonden stukken toelaten daarover te oordelen — meer belang aan de kwestie van de geconfisqueerde kerkelijke goederen en hun mogelijke teruggave. Ook hier vreesde men dat de regering zich vroeg of laat, al dan niet onder druk van katholiek straatgeweld, voor de klerikale kar zou laten spannen¹⁴.

14. *Le Lynx*, Jg. IV nr 96 (6. IV. 1834), p. 2 kol. 1-2, p. 3 kol. 1, Jg. IV nr 112 (22. IV. 1834), p. 2 kol. 3, p. 3 kol. 1, Jg. IV nr 124 (4. V. 1834), p. 3 kol. 1, Jg. IV nr 136 (16. V. 1834), p. 2 kol. 2-3, Jg. IV nr 137 (17. V. 1834), p. 1 kol. 1-3, Jg. IV nr 139-140 (20. V. 1834), p. 1 kol. 3, p. 2 kol. 1, Jg. IV nr 181 (30. VI. 1834), p. 2 kol. 3, p. 3 kol. 1, Jg. IV nr 203 (22. VII. 1834), p. 1 kol. 3, p. 2 kol. 1, Jg. IV nr 206 (25. VII. 1834), p. 1 kol. 1-2, Jg. IV nr 248 (5. IX. 1834), p. 1 kol. 1-3, Jg. IV nr 254 (11. IX. 1834), p. 1 kol. 1-2, Jg. IV nr 261 (18. IX. 1834), p. 1 kol. 1-2, Jg. IV nr 263 (20. IX. 1834), p. 1 kol. 3, Jg. IV nr 266

De combinatie van ontmoediging en polarisatie rond een ander thema dan het hoofdthema van het orangisme — de tegenstelling tussen liberalen en katholieken ging die tussen revolutionairen en contra-revolutionairen vervangen — bleek op middellange termijn dodelijk voor de orangistische opinierichting. We merken hoe een aantal adellijke orangisten in de gegeven omstandigheden aansluiten bij de „natuurlijke partij” van de adel, te weten de katholieke. De zoektocht naar een strategie vorderde niet, vermits sommige contra-revolutionairen alle hens aan dek wilden roepen om de klerikale overmacht het hoofd te bieden, terwijl anderen streefden naar een vergelijk met de Kerk. Erg relevant in het kader van deze vrij plotse verschuiving van de politieke brandpunten, zijn de rapporten van de Brusselse politie uit die dagen. Waar tot dan toe relletjes die pasten in de tweedeling revolutionair versus contra-revolutionair het meest voorkwamen, werd de hoofdmoot van de ongeregeldheden voortaan gevormd door het roepen van *à bas la calotte*, het beschadigen van beelden van Sint-Johannes Nepomucenus en protest tegen zaken als de oprichting van de Leuvense universiteit of een nieuwe wet op de zedelijkheid van de toneelstukken. Rekening houdend met de gevoeligheden van de Brusselse orangisten, kan men zonder al te onvoorzichtig te zijn, wel vermoeden dat althans een deel van dezelfde agitators in de strijd tegen de *calotins* een nieuw werkerterrein had gevonden¹⁵.

De ontwikkeling van de anti-klerikale thematiek in de orangistische pers blijkt dus nauw verbonden te zijn met de politieke evolutie in het land. Begonnen als secundair onderwerp binnen een bredere kritiek van het post-revolutionaire regime, kwam hij meer en meer naar voren, om een rol op het eerste plan te spelen tijdens de bloei-periode van de orangistische pers tussen 1832 en 1834. Het secundaire aspect van het antiklerikalisme blijkt ook uit het gemak waarmee de orangisten terzake van koers wisselden of moeilijk verenigbare standpunten naast elkaar innamen. Ook de verdeeldheid van het

(23. IX. 1834), p. 1 kol. 1-2, Jg. IV nr 272 (29. IX. 1834), p. 1 kol. 1-2, Jg. IV nr 287 (14. X. 1834), p. 1 kol. 1-2, Jg. IV nr 288 (15. X. 1834), p. 1 kol. 1-2, Jg. IV nr 297 (24. X. 1834), p. 1 kol. 3, Jg. IV nr 310 (6. XI. 1834), p. 1 kol. 2-3, p. 2 kol. 1, Jg. IV nr 315 (11. XI. 1834), p. 1 kol. 3, p. 2 kol. 1, Jg. IV nr 322 (18. XI. 1834), p. 1 kol. 1-2, Jg. IV nr 324 (20. XI. 1834), p. 2 kol. 2, Jg. IV nr 326 (22. XI. 1834), p. 2 kol. 1, Jg. IV nr 338 (4. XII. 1834), p. 1 kol. 1-2, Jg. IV nr 339 (5. XII. 1834), p. 1 kol. 3, p. 2 kol. 1, Jg. IV nr 344 (10. XII. 1834), p. 1 kol. 1-2.

15. BRUSSEL, Stadsarchief, Politie-archief, MM 10 (politieverlagen, IX tot XII. 1834) F. Judo, *Oranje bloeiend op de vrijheidsboom. Opvattingen en actie van de Brusselse orangisten, 1830-1834*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling K.U. Leuven, Leuven, 1993, p. 173-177 en 185.

orangistische publiek in katholieke en antiklerikale subgroepen had hier ongetwijfeld mee te maken. Uiteindelijk werd de antiklerikale campagne het slachtoffer van haar eigen succes. Toen de discussie eromd in het algemene politieke debat¹⁶ de overhand kreeg, verloor de orangistische opinie haar eigenheid tegenover de bredere liberale stroming en was ze gedoemd hierin op langere termijn op te gaan. De Brusselse situatie levert ons hiervan een vroeg voorbeeld.

16. Cf. terzake de algemene opbouw van E. Witte, *Politieke machtsstrijd in en om de voornaamste Belgische steden, 1830-1848*. Brussel, 1970, 2 delen.